

A důvod těchto námitek? „Obojí teologie se jeví s ohledem na směrodatná biblická svědectví i na soudobou zkušenost se světem jako nepřiměřená“ (tamt.). Člověku dneška zasaženému zlem podle autorů nepomůže ani ujištění, že Bůh trpí s ním, ani tvrzení, že zlo je daní za lidskou svobodu. Dané ujištění je pastoračně ‚hluché‘ a tvrzení teologicky ‚nepřípustné‘.

Přiměřená řeč o Bohu, nebo raději *k Bohu*, jak zdůrazňuje Kuschel, se musí vyrovnat především s ústředními místy Písma, kde se o utrpení a zlu píše v *přímé souvislosti* s Bohem a která činí Boha za utrpení přímo odpovědným. Tato skutečnost, kterou pobiblické koncepty teodiceje podle autorů knihy nezřídka opomíjejí nebo utišují nebo dokonce odmítají, musí být i nadále výchozím bodem při hledání odpovědi na otázku, jak spolu Bůh a zlo souvisejí. Otázka teodiceje musí „zůstat otevřená jak kvůli Bohu tak i kvůli člověku“ (s. 187), aby se Bůh nestal závislým na ospravedlnění z lidské strany, nýbrž aby sám sebe „tváří v tvář všemu zlu ‚ve svůj den‘ ospravedlnil“ (s. 190).

Grossův a Kuschelův pokus vidět otázku utrpení a zla v jiné než ‚tradiční‘ (Augustin...) či ‚módní‘ (Moltmann...) perspektivě se ukazuje jako více než potřebný, protože s těmito perspektivami počítá, nezlehčuje je, ale zároveň odkazuje zpět k prvopočátkům reflexe víry, při níž se vede rozhovor, ba až spor s Bohem (viz Ž 88) o jeho spravedlnosti a jeho *zodpovědnosti* za zlo v tomto světě. V době ‚po tsunami‘ a ‚po Srebrenici‘ doléhá otázka po zlu i Bohu nově, a proto je na ni potřeba také *nově* reagovat, aniž by při tom byla umlčena ústřední biblická svědectví. Právě díky nim se ukazuje, že každá odpověď z lidské strany má své konkrétní dějinné a teologické souvislosti, a proto ji nelze nikdy prohlásit za univerzální či absolutní. Z toho plyne autory až trýznivě zdůrazňovaný paradox: Má-li být otázka zla z Boží strany jednou definitivně odpovězena, tak musí zůstat z lidské strany otevřena a definitivně nezodpovězena, protože jedině tak zůstává Bůh Bohem, který může zlo a utrpení tohoto světa překonat a utišit.

Kniha *Bůh a zlo* se nechte rozhodně snadno. Je to dáno nejen jejím odborným záběrem, ale především vlastním *tématem*, které je tíživé a neustále aktuální. Proto je namísto ocenit nakladatelský počín Vyšehradu, který se vydání ujal. Celkovou kvalitu nové publikace podtrhuje dobrý překlad Jiřího Hoblíka.

Filip Čapek

DESEKULARIZACE

BERGER, Peter L., ed. *The Desecularization of the World. Resurgent and World Politics. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 1999, 135 s. (včetně rejstříku).*

Sborník vznikl trochu „na objednávku“ na základě spolupráce dvou institucí: Centra pro etiku a veřejnou správu (Ethics and Public Policy Center) a Institutu zahraniční politiky (Foreign Policy Institute), který je součástí University Johna Hopkinse (USA). Skládá se ze sedmi příspěvků, přičemž první nás uvádí do pro-

blematiky, zatímco zbývající ji mapují v rámci různých náboženství, respektive druhů náboženskosti. Autory jsou představitelé příslušných náboženství, která jsou v příspěvcích prezentována. Jejich eseje obsahují sondu do minulosti, zamýšlení nad přítomností a pokus o výhled do budoucna.

Již první slovo názvu knihy nemůže nezaujmut a láká čtenáře, aby se dopídl, v jakých formách dává desekularizace o sobě vědět. A nezapomeňme ani na druhý důraz, jimž je globální politika, uspořádávání, a vývoj světa – také velké téma.

Na první pohled by se zdálo, že ve světě převládá sekularizace. P. Berger, profesor Bostonské univerzity, však vyvrací teze o sekularizaci světa. Jde o mylný předpoklad, živěný osvícenstvím a jeho dědictvím a zároveň nekonfrontovaný s aktuální skutečností a její interpretací. Právě fakta o vzestupu náboženského dění zavdávají podnět k novým úvahám. Autor poukazuje na vzestup konzervativních skupin, jež, pro určitou orientaci, byť ne zcela šťastně, lze označit jako „fundamentalistické“: islám, hinduismus nebo evangelikalismus. Mezi nimi, např. mezi islámem a evangelikalismem jsou bezesporu rozdíly. Ale diferenciací existuje i v rámci těchto hnutí – zejména v závislosti na politickém a kulturním prostředí, do něhož jsou zasazeny. Tolik globální pohled na některé důležité příklady. Po nich následuje analýza nástupu náboženství formulovaná do tří základních otázek, týkajících se jeho příčin a budoucnosti, na které autor odpovídá. Uzavírá se podkapitolou o soudobém propojení vzestupu náboženství a světového dění.

Prvním vymezeněji zaměřeným příspěvkem je *Římský katolicismus pontifikátu Jana Pavla II.* George Weigel (bývalý prezident Centra pro etiku a veřejnou správu) vyzdvihuje rysy a iniciativy, které jsou pro tuto církev v dnešní době charakteristické a významné: její globální dosah, důraz na univerzalitu lidských práv a sociální učení. Nechybí ani zamyšlení nad osobou samotného papeže, který významnou měrou prosazuje program své církve, nebo chceme-li křesťanství. Není to óda triumfalismu, pozitivem však je, že církev vystupuje na veřejnosti a vyjadřuje se k tématům, jež se týkají všech lidí a struktur.

Druhý příspěvek se týká evangelikálního hnutí. Není fixováno na jednu denominaci a uvnitř je možno diferencovat proud charismatický a necharismatický. David Martin, emeritní profesor London School of Economics, se zamýšlí nad jeho úspěchem a hledá, v čem se liší od římského katolicismu. Toto hnutí se vyznačuje individualismem a pragmatismem, není zatíženo vazbou na historické konfese. V celosvětovém záběru vidíme angažovanost jeho stoupenců v politice. Autor tuto angažovanost mapuje z hlediska kontinentů i jednotlivých států.

Judaismus prezentuje hlavní rabín Velké Británie a britského společenství, Jonathan Sacks. Zamýšlí se nad základními rysy novodobých dějin židovstva a těžkostmi, kterým muselo čelit: absence židovského státu, antisemitismus, holokaust. V tomto směru se židovstvo nachází v jiné situaci než církev. Aktuální je především otázka identity Židů. Co ji má určovat? Která zkušenost? Mnozí chtějí prostě „nevyčnít“ a zůstat „nenápadní“. Nová generace již nedefinuje sama sebe z hlediska neblahé minulosti, nýbrž se hlásí k dědictví praotců. Autor tedy formu-

luje určitou kladnou vizi pro judaismus, která v budoucnu nebude daná vztahem národ-stát, ale bude globálnější a regionálnější.

Typickou výjimkou v nárůstu náboženství má být Evropa. Grace Davie (Docentka Exeter University), jako jediná příspěvatelka, nás seznamuje se statistikou, týkající se náboženských představ. Její údaje pak podrobuje určité analýze a interpretaci. Předkládá teorie tří současných sociologů náboženství (S. Bruce, J. Casanova, D. Hervieu-Léger), vysvětlující roli sekularizace a náboženství na evropském kontinentu. Každá z nich si všímá jiných aspektů zmíněného dialektického tandemu a črtá odlišný výhled do budoucna.

Na řadu přichází Čína jako „svět sám o sobě“. Příspěvek profesora čínské historie a filozofie na Harvardské univerzitě, Tu Weiming-a, si všímá politické situace. Dozvídáme se o důvodech triumfu marxismu-leninismu, který měl být řešením hledání hlubšího významu. Politika Číny je vykreslena jako snaha manévrovat mezi mantinely ideologie marxismu, tržní ekonomiky a národních zvláštností spojených zejména s dědictvím konfucianismu a buddhismu. Různé příznaky hledání hlubšího smyslu života, např. aktivizace buddhismu, jsou známkami toho, že lidé potřebují něco víc, než kolik poskytuje oficiální pragmatická ideologie.

Politická dimenze je ze všech náboženství nejvíce aktuální v islámu. Má kořeny v pojetí islámské identity a solidarity. Závěrečný příspěvek je nazván „Politický islám v národní politice a mezinárodních vztazích“. Abdullahi A. An-Na'im (Profesor na Emory University v Atlantě) zodpovídá otázku po příčinách nárůstu fundamentalistických forem islámu. Vznikají tehdy, když se jejich vůdcové dokáží dotknout oněch hluboce zakořeněných pocitů identity a solidarity. Tomu napomáhá bludný kruh negativní interakce Západu a islámských zemí. Zjednodušování na obou stranách je neplodné.

Pětiletý odstup od vzniku této knihy – což je v případě jejího námětu doba ne tak krátká – umožňuje porovnat její postřehy a závěry s nejnovějším vývojem. V tomto směru nelze obejít událost 11. září 2001 a následné dění. Autor považuje západní kritiku militantnosti islámu a s ní spjatá varování, jež vystihuje termín „střet civilizací“, za přehnané a islámu i samotnému Západu škodlivé. Poslední léta však prokázala, že tato varování podcenil. Selhání, zvláště ve vztahu k válce v Iráku, je však objevila i na straně Západu.

Počín autorů sborníku je třeba hodnotit jako přínosný: předestřeli základní rysy vztahu mezi náboženstvím a politikou z hlediska jednotlivých náboženství, jejichž geografické rozmístění není homogenní a fixované jen na jednu oblast. Sborník se díky své tématické hutnosti může stát východiskem k širšímu a podrobnějšímu studiu a zároveň poskytuje čtenáři základní přehled. Vyzývá k promýšlení problematiky propojení politiky a zájmu o náboženství i z hlediska budoucnosti.

Marek Řičan